

Bieńkowski, Tadeusz

"Europa Środkowo-Wschodnia a Rosja XIX-XX wieku. W kręgu edukacji i polityki", Leszek Zasztowt, Warszawa 2007 : [recenzja]

Kwartalnik Historii Nauki i Techniki 53/2, 205-206

2008

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej Bazhum, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych tworzonej przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie ze środków specjalnych MNiSW dzięki Wydziałowi Historycznemu Uniwersytetu Warszawskiego.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Leszek Z a s z t o w t : *Europa Środkowo-Wschodnia a Rosja XIX–XX wieku. W kręgu edukacji i polityki*. „Bibliotheca Europae Orientalis” XXVII, studia 3, Druk Paper et Tinta, Warszawa 2007, 561 s.

Kiedyś uczeni dopiero pod koniec życia decydowali się na publikowanie opera selecta lub opera minora, czyli prac powstałych dużo wcześniej i ogłaszanych w różnych, przeważnie trudno dostępnych czasopismach. Obecnie ten zwyczaj zanika i na jego miejsce pojawia się, słuszna moim zdaniem, inicjatywa gromadzenia w jednym tomie i wydawania prac wcześniejszych, przeważnie niewielkich artykułów drukowanych w czasopismach, księgach jubileuszowych itp a mających dużą wartość naukową. Przykładowo wskazać można cenny tom *Humaniści, heretycy, inkwizytorzy Studia z dziejów kultury XVI i XVII wieku*. Rozprawy Wydziału Historyczno-Filozoficznego PAU, ogólnego zbioru tom 107, Kraków 2006, gdzie autor Lech Szczucki zamieścił swe prace drukowane poprzednio od roku 1980. Również słusznie postąpił Leszek Zasztowt autor omawianego tomu, że zdecydował się na zebranie i ogłoszenie wydawanych poprzednio rozpraw i artykułów. Uzasadnienie tego wyraził autor w *Przedmowie* (s. 8). „Decyzja opublikowania większości z niniejszych studiów – rozproszonych dotychczas w trudno dostępnych wydawnictwach – w jednym tomie wynika z potrzeby udostępnienia zawartych w nich ustaleń studentom specjalistycznych studiów wschodnich Uniwersytetu Warszawskiego. Pewna część tekstów nie była do tej pory publikowana i pojawia się w książce po raz pierwszy. Po raz pierwszy zamieszczona jest także bibliografia. Zaopatrzenie książki w indeksy nazwisk i nazw geograficznych ułatwi znalezienie informacji szczegółowych.”

Charakterystykę zawartości książki można również powtórzyć za opisem, który znajdujemy na odwrotnej stronie okładki. Czytamy tam: „prezentowany tom przedstawia złożoną problematykę polityki Cesarstwa Rosyjskiego i ZSRS wobec Polaków i innych narodowości Europy Środkowo-Wschodniej. Studia i materiały źródłowe w nim zebrane są pokłosiem ponad dwudziestu lat badań prowadzonych przede wszystkim w archiwach na Wschodzie. Badania te skoncentrowane były na kwestiach rosyjskiej polityki oświatowej w Królestwie Polskim i w zachodnich guberniach Cesarstwa, ale także na sprawach imperialnej polityki narodowościowej, wyznaniowej i społecznej w XIX–XX wieku. Głównym ich walorem jest wydobywanie z zapomnienia sytuacji miejsc i ludzi,

k którzy znaleźli się w trybach biurokracji carskiej, a następnie sowieckiej. Problemy te w większości dotąd nie były przedmiotem studiów. ”

W tomie studiów wschodnich uderza czytelnika, poza okazałością (561 stron) i dużą estetyką publikacji, także ogrom wiedzy źródłowej i rozległość horyzontów badawczych. Ukazany tu został dobry warsztat historyczny polegający na rozpoznaniu właściwych źródeł, dotarciu do nich oraz pełnym zinterpretowaniu. Poza formalnymi, warsztatowymi względami – cennymi dla studiujących historię – cała książka ukazuje wymownie, że opór polityczny i kulturalny zachodnich gubernii Cesarstwa Rosyjskiego przeciwko polityce rosyjskiej, nie był rezultatem przypadku, ale wynikiem długiego postępowania władz carskich na tych terytoriach.

Książka nie jest monografią określonego problemu, ale zbiorem studiów (ponumerowanych jako kolejne rozdziały I–XVII) uzupełnionych podsumowaniem oraz aneksami. Wszakże, jeśli wziąć pod uwagę szeroki zakres poruszanej tematyki, dokumentację źródłową i bibliograficzną, to tom jest w gruncie rzeczy monografią tytułowego problemu, to jest stosunku władz carskich, a potem bolszewickich do narodów Europy środkowo-wschodniej w dziedzinie polityki i edukacji. Autor, który w poprzednich latach opublikował nowatorskie książki *Popularyzacja nauki w Królestwie Polskim 1854–1905* (Wrocław 1989) i o szkolnictwie na ziemiach litewskich i ruskich dawnej Rzeczypospolitej – *Kresy 1832–1864* (Wrocław 1997), obecnym dziełem potwierdził swoją gruntowną znajomość problematyki jak również umiejętność ciekawego pisania o zagadnieniach, które go interesują.

Informacji dotyczących dziejów oświaty jest w książce bardzo dużo. Historia towarzystw naukowych na ziemiach litewskich omówiona została w specjalnym studium poświęconym wileńskiemu Towarzystwu Miłośników Starożytnictwa i Ludoznawstwa (rozdział XIII).

Problemowe ujęcie każdego studium (rozdziału), rzeczowy styl i wykwinny język czynią z omawianej książki kompendium wiedzy o dużych walorach dydaktycznych. Dodatkową wielką wartość edukacyjną ma bardzo obszerna *Bibliografia* (s. 443–510) obejmująca kilkaset pozycji.

Reasumując należy stwierdzić, że książka, której celem było – wedle słów autora – udostępnienie ustaleń wynikających z wieloletnich badań archiwalnych na Wschodzie, jak również uświadomienie współczesnemu czytelnikowi, że dzisiejsza Europa Środkowo-Wschodnia miała swój istotny polski wymiar, z całą pewnością będzie spełniać swoje zadanie naukowe i edukacyjne, inspirując dalsze badania i uzupełniając wiedzę studentów.

Tadeusz Bieńkowski
Instytut Historii Nauki PAN
(Warszawa)